

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Визначені сучасні реалії, які визначають діяльність транснаціональної організованої злочинності на сучасному етапі розвитку держави. Транснаціональна злочинність в Україні формувалася в надрах економічної злочинності, і саме економічна складова визначає національні особливості цієї форми злочинності. Робиться висновок, що в Україні транснаціональна злочинність має свої власні ознаки, а успішність боротьби з нею залежить від наявності політичної волі на вищих щаблях державної влади.

Ключові слова: транснаціональна злочинність, реалії, корупція, державна влада, контроль.

Постановка проблеми. Транснаціональна злочинність виникла на тлі зростання процесів, пов'язаних із глобалізацією, та в своїх основних передумовах і рисах має спільні ознаки, до складу яких потрібно віднести корисливий мотив, організовану та структуровану злочинну діяльність на міжнародному рівні, корупцію як складову частину існування цієї форми злочинності, підвищену соціальну небезпечність і т. ін.

Водночас транснаціональна злочинність являє собою явище не тільки наднаціональне, вона є тією формою злочинності, яка орієнтується на міжнародні кримінальні зв'язки, маючи в той же час своє національне обличчя. На користь такого підходу свідчить той факт, що, наприклад, колумбійська наркомафія кардинально відрізняється за своєю структурою, способами злочинної діяльності, зв'язками від афганських угруповань, які займаються наркоторгівлею під прикриттям політико-терористичної діяльності, а українська транснаціональна злочинність має своє національне обличчя.

Ступінь наукової розробки проблеми. До питань існування транснаціональної злочинності на теренах України зверталися М. Г. Вербенський [1], А. Д. Дорошенко [3], А. П. Закалюк [5], Н. А. Зелінська [6], І. В. Пшеничний [12], В. Ф. Ущапівський [17] та ін.

Ці вчені суттєво розширили межі наукового сприйняття транснаціональної злочинності, принциповим у їх дослідженнях є констатація того, що транснаціональна злочинність характеризується застосуванням особливих методів діяльності, а в описі її основних ознак неминуче дається характеристика як власне діяльності, так і її суб'єктів [1].

Мета статті – аналіз сучасних тенденцій, які відображають реальний стан транснаціональної злочинності на теренах України.

Саме діяльнісний підхід, або, точніше, сфера злочинної діяльності з урахуванням суб'єктного складу вітчизняних транснаціональних злочинних угруповань має принциповий характер для з'ясу-

вання реалій існування та діяльності транснаціональної організованої злочинності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Транснаціональна злочинність в Україні сформувалася на тлі розвалу СРСР, але її витoki треба шукати в надрах тіньової економіки 70-х – на початку 80-х років, у колах, що мали можливість виходу за кордон. Розвитку організованої злочинності сприяли такі фактори: лібералізація зовнішньоекономічної діяльності, руйнування єдиного економічного простору, відсутність ефективно охоронюваних кордонів, послаблення держави та її інституцій, політична нестабільність, корупція. Під час перебудови й стихійного переходу до ринку злочинні організації використовували транснаціональні можливості, що відкривалися для контрабандного вивезення нафтопродуктів, золота, металів, сировини, озброєння, валюти, антикваріату й творів мистецтва до інших країн, контрабандного й безмитного ввезення товарів до України [1].

Відповідно, транснаціональна злочинність в Україні формувалася в надрах економічної злочинності, і в наш час саме економічна складова є визначальним вектором національних особливостей цієї форми злочинності. Сама ж економічна злочинність при цьому завжди орієнтувалася на корупційні зв'язки, що також сформувало сучасну корупційну складову, або, точніше, «корупційну традицію» вітчизняної транснаціональної злочинності, яка, починаючи із часів «перебудови» пройшла два етапи розвитку: спочатку на галузевому рівні, від міністерств до підприємств, потім – на територіальному, де створювався організаційний зв'язок керівництва регіонів, регіональних силових структур, податкових служб, а також інших підрозділів державного апарату і залежних від них підприємств і органів з криміналітетом [4].

Уже в ті часи для вітчизняної злочинності були характерні такі ознаки: 1) значне зрощення владних структур з тіньовими. Подібна «співпраця» здійснюється на такій основі: залучення фірмами у власний штат у вигляді «консультан-

тів» – посадовців високого і найвищого рангу з метою лобювання своїх інтересів у державних інстанціях; 2) установа пільгових умов функціонування окремих суб'єктів; 3) використання державного майна й організаційних структур для отримання неофіційного приватного доходу державними чиновниками й управлінцями; 4) здійснення у складі великих державних підприємств тінювих операцій (напівофіційно); 5) необмежене нормативно-правове поле у державному законодавстві і значна кількість механізмів щодо здійснення тінювих операцій; 6) відсутність чіткої межі між офіційною і тінювою діяльністю; 7) пріоритетність тінювої сфери, яка, не сплачуючи податків, користується соціальними послугами, підготовкою робочої сили, державними субсидіями і іншими недержавними безкоштовними послугами; 8) корумпованість державних службовців різних владних структур і, перш за все, контрольних служб: податкової, санепідемконтролю, пожежної безпеки і інших [4]; 9) намагання у будь-який спосіб долучитися до джерел іноземної валюти, як засобу збереження коштів, отриманих злочинним шляхом, намагання вивести злочинний бізнес на новий транснаціональний рівень.

Із тієї пори пройшло майже тридцять років, але саме ці фактори сформували сучасні реалії, які зумовлюють основні риси вітчизняної транснаціональної злочинності. На підтвердження цього тезису можна навести і думку І. М. Данишина, В. В. Голіни, М. Ю. Валуйської, що нині організована злочинність в Україні детермінується рядом факторів, серед яких варто назвати такі: кризові явища в економіці; розрив господарських зв'язків; деформація зовнішньої торгівлі; помилки у процесі приватизації державного майна; слабкий контроль за діяльністю комерційних банків; поява спільних змішаних акціонерних товариств за участю фізичних і юридичних осіб, економічна репутація деяких із них іноді породжує сумніви; зріст «тінювої економіки», бартерних угод; непрозорість паливно-енергетичного ринку та ін. [7].

Тобто можемо стверджувати про наявність історичної спадковості у розвитку злочинності у бік її транснаціональності, оскільки провідні фактори, що формують її основні риси, залишаються відносно сталими.

На нашу думку, економічний зміст транснаціоналізації злочинності визначає її національні ознаки, до реалій існування та діяльності транснаціональної організованої злочинності в Україні можна віднести: 1) концентрацію уваги транснаціональної злочинності на ринках і формах

злочинної діяльності, які мають стратегічне значення для держави, впливають на стан національної безпеки; 2) високий рівень доходності та схем, які здійснюються транснаціональними злочинними угрупованнями; 3) той факт, що сама держава в особі її окремих посадових осіб створює передумови для існування транснаціональної злочинності, сприяє незаконному збагаченню представників кримінального бізнесу та забезпеченню власних економічних інтересів; 4) злочинна діяльність здійснюється за схемами, які добре відомі, майже не приховуються, в певних випадках мають ознаки легальності; 5) до злочинних співтовариств залучені колишні та нинішні представники правоохоронних органів; представники інтелігентського середовища; 6) кошти, які транснаціональні організації отримали злочинним шляхом, легко легалізуються завдяки наявності офшорних схем, що активно застосовуються кримінальними структурами.

Ці реалії характерні майже для всіх форм транснаціональної злочинності: торгівлі наркотиками, торгівлі людьми, торгівлі зброєю і т. ін., але, як здається, найбільш виразно ці національні ознаки транснаціональної злочинності простежуються у такій її формі, як контрабанда.

Про те, що держава концентрує увагу на контрабанді, яку можна визначити як «побутову» свідчать статистичні дані, які надають правоохоронні органи в останні роки. Майже 90% справ було порушено у зв'язку з незаконним увезенням товарів, з яких 60% кримінальних справ порушено за фактами контрабанди промислових товарів. Причому найбільш поширеними предметами у справах цієї категорії є товари легкої промисловості, крім того, часто предметами контрабанди стають автозапчастини, побутова техніка, близько 10% справ порушено у зв'язку з контрабандним увезенням транспортних засобів [15].

Водночас основні обсяги контрабанди концентруються зовсім в інших сферах, і саме ця «глобальна» контрабанда стає джерелом отримання надприбутків і формує загальне тло української транснаціональної злочинності. На нашу думку, у найбільш концентрованому вигляді дані реалії виявляють себе при дослідженні тенденцій розвитку транснаціональної злочинності на високорентабельних ринках, які перебувають під пильним спостереженням з боку держави, зокрема ринок бензину та дизельного пального.

Статистика свідчить, що в останні роки в Україну надходять величезні обсяги контрабанди пального. Логіка наведеного вище висновку елементарна: якщо обсяги надходження акцизних

зборів у державний бюджет знижуються швидше, ніж обсяги фізичного споживання палива, то можна з упевненістю констатувати, що даний ринок являє собою економічне поле для контрабанди.

Фахівці цілком справедливо стверджують, що раніше для доказу наявності ринку контрабанди потрібно було «здобувати» і «діставати» цифри про різницю між офіційним імпортом і реальними обсягами перевезень нафтопродуктів. Тепер же ринок уже настільки деформований, що наявність нелегальних поставок видно неозброєним оком [9].

Якщо ж знов-таки звернутися до даних статистики, то, за даними Міністерства доходів і зборів України надходження, у 2013 році до бюджету від акцизного збору від торгівлі бензином і дизпаливом скоротилися на 36% – до 1,6 млрд. грн. Тоді як Державний комітет статистики надає дані, що роздрібне споживання бензину в 2013 році скоротилося лише на 10%, тож можна стверджувати, що величезні обсяги палива завозяться до України контрабандно, і обсяги коштів, які отримуються злочинним шляхом, нараховують мільярди гривень.

Потрібно вказати й на те, що основні злочинні угруповання, які здійснюють ці оборудки, добре відомі, наприклад добре відомою на українському ринку була компанія «Лівела», яка була визнана злочинною організацією на державному рівні, хоча раніше ця компанія фактично була створена самою державою. Компанія «Лівела» завозила на територію України бензин, фактично не сплачуючи при цьому податків, прикриваючись дозволом на здійснення цієї діяльності, що був отриманий за часів керівництва П. І. Лазаренко, засадженого у США, але створена ним структура діяла до 2010 року, контролювала майже 50 % експорту бензину. При цьому експерти вважають, що за три роки компанія змогла отримати чистий прибуток у розмірі 1,5 млрд. дол. США [2]. Нині в принципі аналогічні схеми використовують структури, які з упевненістю можна назвати кримінальними, але які, в той же час, знаходяться під патронатом окремих представників владних структур, мають високі корумповані зв'язки у політичних колах.

Отже, характерною ознакою транснаціональної злочинності є те, що на її чолі, ще донедавна, стояли посадові особи найвищого рівня, вже згаданий П. І. Лазаренко – прем'єр міністр України був організатором і керівником транснаціональної злочинної організації, яка отримувала надприбутки в результаті маніпулювання фінансовою діяльністю держпідприємств для передачі

товарів на мільйони доларів приватним фірмам і особам, фальсифікувала контракти на придбання товарів у держпідприємств за завищеними цінами або фальсифікувала сам факт покупки.

Фахівці стверджують, що важливим фактором, який формує національне обличчя транснаціональної злочинності, є організація органів влади. Ідеться про те, що «підпорядкування правоохоронних органів президенту або уряду створює передумови для того, щоб ці органи фактично були виведені із системи державного контролю. Особливо небезпечним такий стан речей стає, коли парламентська більшість також є прихильником урядових структур. У державах зі сталою демократичною системою дії правоохоронних органів контролює громадське суспільство, яке також є контролером діяльності вищих посадових осіб» [8].

В Україні, на жаль, громадське суспільство знаходиться у стадії становлення із незрозумілими перспективами завершення даного процесу, тому дії транснаціональних злочинних угруповань, які виявляються у їх співпраці із політичною елітою, фактично стають неконтрольованими.

З цього приводу В. І. Шакун писав майже чотирнадцять років тому, що «влада в Україні користується безсилою ідеологією боротьби зі своїм тіншовим конкурентом. Якщо вона справді хоче перемоги, то повинна зробити для себе кілька висновків. Нелегальна влада в Україні за своїми масштабами і ресурсами перевершує легітимну. Тобто йдеться про тіншову структуру всього суспільства. І цю структуру не можна перемогти силою. Наприклад, для цього неможливо використовувати держапарат. В умовах тотальної корупції будь-який примус чиновників до каральних заходів або розширення контрольних функцій призводить лише до додаткових стягнень. Політична влада не може примусити боротися з криміналітетом навіть правоохоронну систему» [18, с. 14].

На жаль, мусимо констатувати, що з того часу мало що змінилося, влада, як і раніше, не в змозі належно контролювати стан транснаціональної злочинності, не кажучи вже про можливість її подолання.

Можна знов-таки погодитися із В. І. Шакуном у тому, що «злочинний світ – це лише "тінь" легітимної влади. А боротьба з власною "тінню" – справа безнадійна. Оздоровити, в першу чергу, треба наявну владу, і до того ж на всіх рівнях піраміди» [18, с. 15].

Такий симбіоз влади та злочинного бізнесу призводить до того, що наша держава офіційно

визнана лідером за обсягами тіньової економіки, кошти в розмірі майже 45% від ВВП знаходяться у розпорядженні кримінальних або «тіньових» структур, хоча сама дефініція у цьому разі не має значення, у будь-якому разі це «брудні гроші», отримані внаслідок кримінальної злочинної діяльності [16].

Водночас величезні кошти, які отримуються внаслідок «глобальних» транснаціональних злочинних обороток не є, так би мовити, «річчю в собі», вони активно застосовуються для розвитку вже легального бізнесу, для створення передумов власного збагачення української політико-кримінальної еліти, завдяки широкому використанню офшорних схем. Українські високопосадовці стверджують, що у 2013 році з України виведено в офшори 33 млрд. грн., не підлягає сумніву, що переважна більшість цих коштів отримана злочинним шляхом [10].

Треба відверто вказати на те, що до нинішнього року держава не поспішала переривати канал відмивання «брудних грошей», більше того, про те, що транснаціональна злочинність в Україні має своєю ознакою вагоме «політичне прикриття» на найвищому законодавчому рівні, свідчить хоча б той факт, що у 2013 році Верховна Рада довгий час не могла ухвалити пакт антиофшорних законів, тож кошти, отримані злочинним шляхом, продовжували без перешкод виводитися з України, отримували легальний статус [13].

Викладене вище дає змогу констатувати, що нині держава втратила контроль за транснаціональною злочинністю, транснаціональні злочинні організації набувають такого економічного впливу, що фактично підминають під себе легальну економіку, оскільки легальний бізнес не в змозі належно конкурувати із кримінальним у силу того, що преференції для злочинних організацій, які створюються за участю представників державної влади, виводять їх на такий рівень рентабельності, який недосяжний для законотворчих комерційних структур.

Ці процеси нівелюють окремі положення національного законодавства, яке не діє та й не може діяти в умовах, коли ціла низка представників державної влади, правоохоронних структур працюють на транснаціональні злочинні організації, входять до їх складу або очолюють їх.

Наприклад, фактично втратила сенс ст. 18 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», відповідно до якої Національний банк України, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна, Державна податкова служба, Державна

контрольно-ревізійна служба, митні органи України, а також інші державні органи, що мають право контролю за дотриманням організаціями і громадянами законодавства України, з метою боротьби з організованою злочинністю, зобов'язані під час здійснення у межах своєї компетенції контрольних функцій з'ясовувати неправомірні дії організацій і громадян, що можуть свідчити про злочинну діяльність або створювати умови для такої діяльності та передавати відповідним спеціальним органам по боротьбі з організованою злочинністю одержувані при здійсненні контрольних функцій і аналізі інформації, що надходить, відомості, що можуть свідчити про організовану злочинну діяльність та використовуватися для виявлення, припинення і попередження такої діяльності [11].

Тобто йдеться про те, що нинішні реалії існування транснаціональної злочинності в Україні такі, що навіть за умов належного контролю з боку держави реально вплинути на її стан та динаміку вона не в змозі тільки виключно за умов наявності рішень та дій, які мають бути спрямовані на руйнування злочинної співпраці між окремими представниками державної влади та транснаціональними злочинними угрупованнями, на суворе покарання діячів, які мають корупційні зв'язки із кримінальними бізнес-структурами. Тому, на нашу думку, треба працювати над створенням принципово нової моделі боротьби із транснаціональною злочинністю, яка має ґрунтуватися не на ситуативних і декларативних заходах, а на системній боротьбі з цим явищем, заснованій на політичній волі держави, закріпленій у реальних законодавчих актах.

Тож вважаємо, що на часі розробка та прийняття Закону України «Про основи боротьби із транснаціональною злочинністю в Україні», в якому потрібно визначити, що транснаціональна злочинність являє собою загрозу національній безпеці держави, що транснаціональна злочинність є наслідком корупційних зв'язків між представниками органів влади та транснаціональними злочинними угрупованнями, що транснаціональна злочинність має надприбутки і легалізує кошти, які отримуються злочинним шляхом завдяки використанню офшорних схем, що транснаціональна злочинність може бути подолана за умов активного сприяння держави роботі митних, податкових, правоохоронних органів, які мають залучатися до боротьби із транснаціональними угрупованнями на території України.

Висновки. Транснаціональна злочинність в Україні в її теперішньому вигляді сформувалася

протягом останніх тридцяти років. Сучасна транснаціональна злочинність в Україні має своє національне «обличчя», яке успадкувала від економічної злочинності радянського зразка, при цьому вдосконалюючи злочинну діяльність і кримінальні схеми, нарощуючи обсяги кримінальних оборудок, у своїх принципових засадах залишилась все тією ж корисливою формою злочинності, яка зорієнтована на зовнішні ринки та корупційні зв'язки.

Масштаби її діяльності стали глобальними, основною рисою сучасної транснаціональної злочинності є те, що її треба вважати окремим елементом не лише економіки, але і політики, маючи корупційні зв'язки з окремими представниками держави, транснаціональні кримінальні організації фактично грабують державу, що в умовах нинішньої економічної ситуації є фактором, який наближає Україну до економічного колапсу.

При цьому саме «глобальна» транснаціональна злочинність стає фоном, на якому формується загальна ситуація в суспільно-політичному та економічному житті України.

На сьогодні транснаціональна злочинність стає повноцінним гравцем на економічному полі держави, впливає на політичні процеси, формує вектори зовнішньої торгівлі й утворює підстави для радикального розшарування українського суспільства за ознакою фінансової спроможності. Кошти, отримані злочинним шляхом і легалізовані завдяки використанню різноманітних фінансових схем, формують в Україні новий олігархічний клас і наближених до нього осіб, які фактично керують державою.

Інша частина населення стає донором транснаціональних злочинних організацій, оскільки величезні обсяги фінансових ресурсів ідуть не на задоволення соціальних потреб, розбудову економіки, комунальної сфери, а повз державний бюджет, перетікають на рахунки кримінально – політичної еліти.

При цьому в умовах нерозвиненості демократичних інститутів і громадського суспільства саме держава повинна взяти на себе обов'язок активно боротися із транснаціональною злочинністю, що вимагає від держави наявності політичної волі, яка має бути спрямована на безкомпромісну боротьбу із транснаціональною злочинністю в її найбільш небезпечній «глобальній» формі, із застосуванням усіх державних можливостей та інструментів управління, які можуть сприяти подоланню цього небезпечного явища.

Список літератури

1. Вербенський М.Г. Транснаціональна організована злочинність: поняття й ознаки / М.Г. Вербенський // Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ. – 2009. – № 4. – С. 5 – 16.
2. Вице премьер-министр Колесников: Компания Ливела – не бизнес, а контрабанда [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1227798>
3. Дорошенко А.Д. Транснаціональна злочинність: спроба концептуалізації: міжвідомчий науковий збірник / гол. ред. А.І. Комарова. – К.: 2003-2004. – Том 29.
4. Дроздов А. В. Истоки формирования теневой экономики на Украине / А. В. Дроздов // Ученые записки Таврического национального университета. – Вып. 12 (51). – №1.
5. Закалюк А.П. Курс сучасної кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.
6. Зелінська Н.А. Міжнародно-правова концепція міжнародного злочину: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. юрид. наук / Н.А. Зелінська. – Київ, 2007. – 34 с.
7. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид. перероб. і доп. - Х.: Право, 2009. – 288
8. Маляр Г. В. Дякі організаційно-правові аспекти боротьби із корупцією у вищих органах державної влади / Г. В. Маляр. – Режим доступу: <http://конференция.com.ua/pages/view/333>
9. Нестеров Д. Существует ли контрабанда бензина? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/rus/publications/2013/05/28/377094/>
10. О. Клименко сказав, скільки мільярдів вивели в офшори із України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2013/10/21/399591/>
11. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>
12. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук / І.В. Пшеничний. – К., 2000.
13. Рада провалила «офшорний» договір с Кипром [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://censor.net.ua/n245015>

14. Справа Лазаренка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://brygada-ukr.livejournal.com/312866.html>
15. Статистичні дані за 2010 -2012 роки стосовно контрабандних товарів, що найчастіше переміщувались через кордон нашої держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mdoffice.com.ua/pls/MDOoffice/aSNewsDic.PrintNews?dat=12042012&num=261639>
16. Україна стала європейським лідером по об'єму теневої економіки [Електронний ре-
- сурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/economics/1429385>
17. Ущапівський В.Ф. Протидія організованій злочинності: теоретичні та соціально-правові проблеми: монографія / В.Ф. Ущапівський. – Київ: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2009.
18. Шакун В.І. Влада і злочинність / В.І. Шакун. – К.: Пам'ять століть, 1997. – 226 с.

Стаття надійшла до редколегії 10 грудня 2013 року.

Рекомендована до опублікування у "Віснику" членом редколегії М.К. Якимчуком.

Н.Р. Zharovska

Modern realities of the transnational organized crime in Ukraine

Summary

The paper defines modern realities determining activity of the transnational organized crime at the current stage of the development. It resumes that the transnational crime in Ukraine has specific characteristics and a successful fight against it depends on the political willingness at the highest levels of the state power.

Keywords: transnational crime, reality, corruption, state power, control.

Г.П. Жаровская

Современные реалии транснациональной организованной преступности в Украине

Аннотация

Определены современные реалии, которые определяют деятельность транснациональной организованной преступности на современном этапе развития государства. Транснациональная преступность в Украине формировалась в недрах экономической преступности, и именно экономическая составляющая определяет национальные особенности этой формы преступности. Делается вывод о том, что в Украине транснациональная преступность имеет свои собственные признаки, а успешность борьбы с ней зависит от наличия политической воли на высших уровнях государственной власти.

Ключевые слова: транснациональная преступность, реалии, коррупция, государственная власть, контроль.